

них. Обоснованы виды такой информации: 1) изменения, происходящие в количественном составе осужденных; 2) криминогенная характеристика осужденных, связанная с их склонностью к противоправному поведению; 3) криминальная ситуация в исправительной колонии; 4) анализ нарушений установленного порядка отбывания наказания; 5) характеристика мер, примененных к осужденным за нарушение установленного порядка отбывания наказания; 6) виды и количество изъятых запрещенных предметов; наличие и характер межличностных конфликтов в среде осужденных; опережающий анализ развития криминогенной ситуации в среде осужденных, осложнения оперативной обстановки.

Ключевые слова: оперативная обстановка, уголовно-исполнительные учреждения, криминогенная ситуация.

Kopotun I. Types, Sources, and Methods of Obtaining Information To assess Operational Situation in Penitentiary Institutions. The article is devoted to the study of species, sources and methods of obtaining information to assess the operational situation in the penal institutions. Such kinds of information are justified: 1) changes in the quantitative composition of the convicts; 2) the criminogenic characteristics of convicts associated with their propensity to illegal behavior; 3) the crime situation in the penal institution; 4) the analysis of violations of the established order of a sentence; 5) the specification of the measures applied to convicted for violation of the order of a sentence; 6) types and number of impounded prohibited items, the existence and the nature of interpersonal conflicts among the convicts; advanced analysis of the criminal situation between convicted, complications of the operational situation.

Key words: operational situation, penitentiary institutions, crime situation.

УДК 343.1 (477)

М. Руденко

Тимчасовий доступ до речей та документів: правове регулювання провадження за новим КПК України

На підставі наукового аналізу положень нового Кримінального процесуального кодексу в статті розглянуто правове регулювання провадження тимчасового доступу до речей та документів, судового контролю за цими діями органів розслідування; визначено проблемні аспекти й надано пропозиції щодо їх усунення, методичні рекомендації практичним працівникам для оптимального застосування цього заходу процесуального примусу.

Ключові слова: Кримінальний процесуальний кодекс України, тимчасовий доступ до речей і документів, обшук, арешт майна, клопотання, слідчий суддя.

Постановка наукової проблеми та її значення. Новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України), що набрав чинності 20 листопада 2012 р., за оцінками більшості міжнародних експертів, у тому числі Венеціанської комісії, Ради Європи та інших, є прогресивним кодифікованим законодавчим актом, що покликаний забезпечувати дотримання прав і законних інтересів осіб, які потрапили до сфери кримінального судочинства, сприяти ефективності кримінального судочинства [1].

Водночас більшість новел КПК України сприйнято вітчизняними науковцями та практиками неоднозначно, актуалізували наукові дискусії, які жваво проводяться під час круглих столів, семінарів, конференцій, а також на сторінках наукової літератури. Одним із дискусійних питань є запровадження глави 10 «Заходи забезпечення кримінального провадження і підстави їх застосування» [2].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Процесуальні та криміналістичні аспекти провадження виїмки досліджували такі процесуалісти та криміналісти, як Т. В. Авер'янова, Ю. П. Аленін, О. Я. Баєв, І. В. Басиста, В. П. Бахін, В. Д. Берназ, Р. С. Белкін, О. М. Васильєв, А. Ф. Волобуєв, О. І. Гаврилов, В. І. Галаган, І. Ф. Герасимов, Ю. М. Грошевий, С. Ф. Денисюк, А. В. Іщенко, В. О. Коновалова, О. М. Кузів, В. С. Кузьмічов, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, В. Т. Нор, М. А. Погорєцький, О. Р. Ратінов, М. В. Салтевський, С. С. Стахівський, В. Ю. Шепітько та ін. Водночас

окремі питання провадження цього заходу залишаються дискусійними в теорії кримінального процесу й криміналістики та набули особливої актуальності з прийняттям нового КПК України 2012 р.

Формулювання мети та завдань статті. Мета роботи – науковий аналіз норм КПК 2012 р. у частині регулювання тимчасового доступу до речей та документів; визначення проблемних аспектів і надання пропозицій щодо їх усунення.

Завдання дослідження: 1) порівняльно-правовий аналіз норм КПК 1960 р. та КПК 2012 р., які присвячені тимчасовому доступу до речей і документів, їх вилученню; 2) посилення захисту права на приватність та права власності осіб, які володіють предметами й документами, що мають значення для доказування в кримінальному провадженні; 3) розробка науково обґрунтованих пропозицій законодавчій владі, методичних рекомендацій практикам.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. Стаття 131 КПК України законодавчо закріплює мету провадження заходів забезпечення кримінального провадження, у якості якої визначає досягнення дієвості цього провадження (ч. 1 ст. 131), надає їх виключний перелік (ч. 2 ст. 131). Відсутність законодавчого закріплення визначення цих заходів призводить до неоднакового тлумачення його поняття й сутності вченими-процесуалістами та практиками, що є причиною значної кількості помилок у правозастосовній діяльності.

Кожен із передбачених ч. 2 ст. 131 КПК України заходів забезпечення кримінального провадження може бути предметом самостійного наукового дослідження. У межах нашої роботи розглянемо проблемні аспекти провадження тимчасового доступу до речей і документів за новим КПК України.

Насамперед зазначимо, що до набрання чинності новим КПК України, у випадках, коли слідчий мав точні дані, що предмети чи документи, які мали значення для справи, перебувають у певній особі чи в певному місці, відповідно до ст. 178 КПК України 1960 р., за постановою слідчого проводилася виїмка [3].

На підставі результатів аналізу наукових джерел із цього питання можна зробити висновок, що більшість процесуалістів і криміналістів відносили виїмку до одного з видів слідчих дій. Та й законодавець розглядав процесуальний порядок її проведення в одній главі з обшуком, що також було формальною підставою для віднесення виїмки до видів слідчих дій.

Разом із тим, виходячи із розуміння поняття слідчих дій як заходів, що складаються із сукупності пошуково-пізнавальних і посвідчувальних прийомів, проводяться уповноваженими кримінальним процесуальним законом суб'єктом у визначеному для кожного з них порядку з метою виявлення й закріплення фактичних даних і відомостей про їх джерела для отримання доказів у кримінальному провадженні та їх перевірки [4, с. 393], зазначимо, що, на наш погляд, виїмка не відповідає всім сутнісним ознакам слідчої дії. Зокрема, дискусійним є пошуково-пізнавальний і посвідчувальний характер виїмки, а також спрямованість цього заходу на виявлення й закріплення фактичних даних і відомостей про їх джерела для отримання доказів у кримінальному провадженні або перевірки цих доказів.

Обґрунтовуючи цю позицію, зазначимо, що, на наш погляд, виходячи зі змісту ст.ст. 178–189 КПК України 1960 р., сутність виїмки полягає в пред'явленні або видачі документів чи їх копій або інших предметів за вимогою слідчого, у випадках, коли той має точні дані, що предмети чи документи, які мають значення для справи, містяться в певній особі або в певному місці.

Виходячи із вищевикладеного розуміння її сутності та призначення, вважаємо виїмку процесуальною дією, що має виключно забезпечувальний характер, оскільки в результаті її провадження слідчий тільки отримує об'єкти, що в подальшому підлягають слідчому огляду або експертним дослідженням. Саме за результатами огляду чи експертизи слідчий може виявити й закріпити фактичні дані й відомості про їх джерела для отримання доказів або перевірки цих доказів. Лише подальший огляд або експертні дослідження мають пошуково-пізнавальний характер, а також відповідають іншим сутнісним ознакам слідчої дії.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що виїмка в редакції КПК 1960 р. не мала процесуального значення самостійної слідчої дії, а отже могла бути віднесена до процесуальних дій слідчого, які мали забезпечувальний характер. Виходячи з цього, вважаємо позицію законодавця щодо віднесення в КПК 2012 р. виїмки до заходів забезпечення кримінального провадження такою, що відповідає сутності й призначенню цієї процесуальної дії.

Разом зі зміною процесуального значення досліджуваний захід у КПК України 2012 р. змінив також і свою назву. Так, п. 5 ч. 2 ст. 131 нового КПК України в якості заходу забезпечення кримінального провадження називає «тимчасовий доступ до речей і документів».

Відповідно до ч. 1 ст. 159 КПК України 2012 р. тимчасовий доступ до речей і документів полягає в наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої містяться такі речі й документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити їх виїмку).

Виходячи із результатів порівняльного аналізу норм кримінально-процесуального законодавства 1960 р. й 2012 р., потрібно зазначити про таке:

1. У новому КПК України розширене коло суб'єктів, які мають право тимчасового доступу до речей і документів. Відповідно до положень КПК України 1960 р. виїмка проводилася лише слідчим, тобто стороною обвинувачення; за новим КПК України право тимчасового доступу до речей і документів мають обидві сторони кримінального провадження.

2. Відповідно до нового кримінального процесуального законодавства тимчасовий доступ до речей і документів може проводитися як на стадії досудового розслідування, так і на стадії судового розгляду кримінального провадження; до цього слідчий міг провести виїмку тільки під час досудового розслідування.

3. Суттєво змінено порядок отримання дозволу на проведення досліджуваного заходу. Так, відповідно до положень ст. 178 КПК України 1960 р. виїмка проводилася за постановою слідчого (порівняльний науковий аналіз підстав для проведення виїмки в приміщеннях дипломатичних представництв та поштово-телеграфної кореспонденції, на наш погляд, є предметом самостійного наукового дослідження, тому в межах цієї статті проводитися не буде). На сьогодні на стадії досудового розслідування клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів виносяться на розгляд слідчого судді, причому клопотання слідчого повинно бути попередньо узгоджене з прокурором. На стадії судового розгляду кримінального провадження клопотання сторони розглядається судом.

Позитивною, на нашу думку, є вимога законодавця, закріплена в ч. 2 ст. 160 КПК України щодо необхідності зазначати в клопотанні серед інших відомостей значення речей і документів для встановлення обставин у кримінальному провадженні (п. 5); обґрунтування необхідності вилучення речей і документів, якщо відповідне питання порушується стороною кримінального провадження (п. 7), та інші.

Після отримання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд здійснюють судовий виклик особи, у володінні якої перебувають ці речі й документи, за винятком випадку, якщо сторона, яка звернулася з клопотанням, не доведе наявності достатніх підстав уважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів. У такому випадку клопотання може бути розглянуте слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони перебувають.

4. У новому КПК України визначено перелік відомостей, що містять охоронювану законом таємницю (ст. 162 КПК України). У випадку подання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, у ньому, окрім інших відомостей, зазначених у ч. 2 ст. 160 КПК України, указується також неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів (п. 6 ч. 2 ст. 160 КПК України).

Відповідно до ч. 6 ст. 163 КПК України 2012 р., слідчий суддя, суд постановляють ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, виключно у випадку, якщо сторона кримінального провадження, крім обставин, передбачених ч. 5 ст. 163 КПК, доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах та документах, і неможливість іншими способами довести обставини, що передбачається довести за допомогою цих речей та документів. Доступ до речей і документів, що містять охоронювану законом таємницю, здійснюється в порядку, визначеному законом. Доступ до речей і документів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, не може надаватись особі, котра не має до неї допуску відповідно до вимог закону.

Що ж до раніше діючого законодавства, то в ч. 2 ст. 179 КПК 1960 р. з цього приводу лише побічно зазначалося про особливий порядок вилучення та огляду документів, що містять дані, які

становлять державну таємницю. Так, зазначалося лише, що видача й огляд таких документів проводяться з дотриманням наявних правил, що забезпечують охорону державної таємниці.

Із цього можна зробити висновок, що кримінально-процесуальне законодавство до 2012 р. не містило процесуальних обмежень доступу до відомостей, що становлять інший вид таємниці (лікарської, учинення нотаріальних дій), а також до персональних даних особи, що містяться в її особистому володінні або базі персональних даних, які перебувають у володільця персональних даних, особистого листування особи й інших записів особистого характеру, інформації, що наявна в операторів та провайдерів телекомунікації й інших відомостей, які не становлять державної таємниці.

5. Тимчасовий доступ до речей і документів полягає не тільки в можливості вилучити їх (здійснити виїмку), але й у можливості ознайомитися з ними, зробити їхні копії. Відповідно до ч. 4 ст. 165 КПК України, особа, яка пред'являє ухвалу слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів, зобов'язана залишити володільцю опис вилучених речей та документів. На вимогу володільця, має бути залишено копію вилучених документів.

Водночас результати аналізу норм КПК України, що регулюють порядок тимчасового доступу до речей і документів, результати дослідження матеріалів практики, а також опитування практичних працівників ОВС дали можливість зробити висновки про те, що низка проблемних аспектів реалізації тимчасового доступу до речей і документів виникла саме через новий процесуальний порядок провадження досліджуваного заходу забезпечення кримінального провадження.

Насамперед, потрібно зазначити, що порядок зберігання тимчасово вилучених стороною обвинувачення речей і документів регламентується 19 листопада 2012 р. № 1104 «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України», що закріплює «Порядок передачі на зберігання тимчасово вилучених під час кримінального провадження документів, які посвідчують користування спеціальним правом» [5] та інші підзаконні нормативно-правові акти. Водночас нормативно-правові акти, які регулювали би порядок зберігання тимчасово вилучених предметів і документів стороною захисту, відсутні, що дає підстави припускати можливість спотворення, знищення або ж виготовлення копій, дублікатів із тимчасово вилучених предметів і документів та вчинення інших дій, що є неприпустимими.

По-друге, не можна не брати до уваги ситуацію, у якій володілець певного документа, що, наприклад, містить вільні зразки почерку, підписів конкретної особи, розуміючи необхідність і важливість провадження судової почеркознавчої експертизи, сам добровільно надає ці документи слідчому. За КПК України 1960 р. слідчому потрібно було винести постанову про проведення виїмки, ознайомити з нею особу та в присутності двох понятих скласти протокол виїмки.

За чинним КПК України слідчий не має права самостійно прийняти рішення про тимчасовий доступ до предметів і документів. Він зобов'язаний скласти клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів, у якому вказати:

- 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;
- 2) правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- 3) речі й документи, тимчасовий доступ до яких планується отримати;
- 4) підстави вважати, що речі та документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи;
- 5) значення речей і документів для встановлення обставин у кримінальному провадженні;
- 6) можливість використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів у випадку подання клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів, які містять охоронювану законом таємницю;
- 7) обґрунтування необхідності вилучення речей і документів, якщо відповідне питання порушується (ч. 2 ст. 160 КПК України).

Далі слідчий повинен погодити своє клопотання з прокурором і звернутися з ним до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів у присутності особи – володільця предметів чи документів і сторони, яка це клопотання порушує, тобто слідчого. І тільки після винесення слідчим суддею ухвали про тимчасовий доступ до речей та

документів слідчий може вилучити документи, що його цікавлять. У такій ситуації, на нашу думку, говорити про дебюрократизацію вітчизняного кримінального судочинства передчасно.

Інша типова проблемна ситуація виникає, коли власником інформації є, наприклад, оператор або провайдер телекомунікації. Важко уявити, скільки разів на день потрібно викликати до слідчого судді представника оператора зв'язку, якщо в умовах великого міста щодня органам досудового розслідування потрібно отримати близько тисячі трафіків (інформація про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, їх тривалості тощо). Відповідно до ч. 4 ст. 163 КПК України не є перешкодою для розгляду клопотання неприбуття за судовим викликом особи, у володінні якої містяться речі й документи, лише без поважних причин або у випадку неповідомлення нею про причини неприбуття. Дії слідчого судді та слідчого, який подав відповідне клопотання, у випадку повідомлення особою – володільцем речей чи документів про фізичну неможливість прибуття до слідчого судді законодавчо не врегульовані.

Висновки й перспективи подальшого дослідження. Виходячи із зазначеного, вважаємо за доцільне спростити процедуру тимчасового доступу до речей і документів у випадку, якщо особа-володільець не заперечує проти їх тимчасового вилучення й дає письмовий дозвіл на це. Пропонуємо в такому випадку здійснювати тимчасовий доступ без ухвали слідчого судді.

Також пропонуємо законодавчо закріпити положення, відповідно до якого надати право слідчому судді, суду розглядати клопотання сторони кримінального провадження про тимчасовий доступ до речей і документів при відсутності особи – володільця речей і документів за умови надання цією особою письмового дозволу на такий розгляд без її участі.

Підсумовуючи вищезазначене, можемо зробити висновок, що врегульована нормами кримінального процесуального закону процедура здійснення тимчасового доступу до речей, документів є позитивним кроком вітчизняного законодавця на шляху до наближення правового регулювання кримінально-процесуальної діяльності до міжнародних стандартів та більш високого рівня забезпечення прав особи. Водночас відповідні норми глави 15 потребують змін і доповнень у бік спрощення процедури провадження за відповідних умов.

Джерела та література

1. Савицький О. Експерти Ради Європи: реформа кримінальної юстиції в Україні має тривати / О. Савицький [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/inozmi/deutsche-welle/2013/03/15/6985614/>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» станом на 25 травня 2012 року: (Відповідає офіц. текстові) – К. : Алерта, 2012. – 304 с.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України: затверджений Законом від 28.12.1960 р. (зі змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1960. – № 2. – Ст. 15. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>
4. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : [монографія] / М. А. Погорецький. – Х. : Арсис, ЛТД, 2007. – 576 с.
5. Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України: Постанова Кабінету Міністрів України № 1104 від 19 листопада 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#n94>

Руденко М. Временный доступ к вещам и документам: правовое регулирование производства по новому УПК Украины. На основании научного анализа положений нового Уголовного процессуального кодекса Украины в статье рассматривается правовая регламентация порядка осуществления временного доступа к вещам и документам; определены проблемные аспекты и предоставлены предложения относительно их устранения. Процедура осуществления временного доступа к вещам и документам является положительным шагом отечественного законодателя на пути к приближению правового регулирования уголовно-процессуальной деятельности с международными стандартами. Автор считает целесообразным упростить процедуру временного доступа к вещам и документам в случае, если лицо-владелец не возражает против их временного изъятия и даёт письменное разрешение на это. В таком случае целесообразно разрешить временный доступ к вещам и документам без определения следственного судьи. Также предлагается законодательно закрепить положение, согласно которому следственному судье, суду будет представлено право рассматривать ходатайство стороны уголовного производства о временном доступе к вещам и документам в отсутствие их владельца при условии предоставления этим лицом письменного разрешения.

Ключевые слова: Уголовный процессуальный кодекс Украины, временный доступ к вещам и документам, обыск, арест имущества, ходатайство, следственный судья.

Rudenko M. Temporary Access to the Things and Documents: Legal Regulation of Production According to the New Code of Criminal Procedure. The article considers the legal regulation of the procedure of temporary access to the things and documents, determines problem aspects and gives suggestions for their resolving on the basis of the scientific analysis of the provisions of the new Criminal Procedural Code of Ukraine. The procedure of the implementation of the temporary access to the things and documents is a positive step made by national legislator to the approximation of the legal regulation of criminal procedure to the international standards. The author considers it is advisable to simplify the procedure of the temporary access to things and documents in the case when the owner has no objection to the temporary withdrawal and gives a written permission. In this case, it should be allowed a temporary access to things and documents without determining the investigating judge.

The author also offers to legalize the provision that grants the right of the investigating judge, the court to consider a request of the side of the criminal proceedings for the temporary access to things and documents in case of absence of the person that owns the things and documents under condition of granting such person written permission..

Key words: Criminal Procedural Code of Ukraine, the temporary access to property and documents, seizure, arrest of property, petition, the investigating judge.

УДК 343.226:053.6(477)

A. Gusak

The Current Status of Violent Criminality of Minors in Ukraine

The author of the article analyzes the current status of minors criminality in Ukraine. The author defines terms which are used for explaining the existence of the criminality of minors. Criminological characteristics of juvenile criminality in Ukraine are presented in the article. The author examines the indicators of juvenile criminality and analyses the crimes the subjects of which are minors.

Key words: criminality of minors, crime rates, violent criminality group of minors, determinants of criminal, subjects of crimes.

Formulation of Scientific Problem and its Meaning. Having analyzed the sources of criminal executive and criminal law, we can state that criminality of minors is a component of criminality in general, but we can state that it has specific features that allows us to explore it as an independent object of study in criminology. We also know that criminality of minors and criminality of adults are closely connected. At the same time criminality of minors has its own peculiarities of quantitative and qualitative characteristics.

The Aim and Tasks of the Article. The *aim* of the article is to examine the current state of juvenile criminality in Ukraine. The *tasks* of the article is to determine: what terms and terminological phrases are used by scientists to explain the existence of criminality; criminological characteristics of juvenile delinquency in Ukraine; rates of juvenile delinquency; analyze crimes where the minors are the main subjects.

The Basic Material and Justification of the Results of the Study. It should be emphasized that the experience of criminological research convincingly proves that «the organization of effective prevention of minors criminality is possible only after scientific analysis of its status, dynamics and structure, taking into account trends in social-economic and political development, which are characteristic both for the whole state and for particular regions» [24, p. 1]. Such analysis of criminality of minors will give the possibility to determine the main directions of deeper study of its determinants and preconditions for successful rehabilitation of juvenile criminals.

We can state that the current criminogenic situation in Ukraine is qualitatively new phenomenon as after the scales of criminal displays so after a degree of their destructive influence on the vital functions of the society, on providing the rights and freedoms of citizens. It is stated that the crime rates, including minors' crimes, as any great system forming, have rather constant parameters. It should be remembered while analyzing statistics.

We found that in explaining the existence of crime, scientists use a variety of terms and terminological phrases: causes and conditions, factors, circumstances, determinants, motive, reason, etc. In this regard,